

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: КРИТЕРІЙ ДОВЕДЕНOSTI «ПОЗА РОЗУМНИМ СУМНІВОМ»

Музичук Катерина Сергіївна,

доктор юридичний наук, доцент,
професор кафедри кримінального права і процесу
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0002-4153-8558

На основі узагальнення практики Європейського суду з прав людини щодо умов утримання ув'язнених (затриманих) розкрито правове значення критерію доведеності «поза розумним сумнівом». Особлива увага відводиться з'ясуванню стандартів утримання, джерелам цих стандартів і процесуальному аспекту використання згаданого критерію для оптимального оцінювання обставин справи та встановлення порушення основоположних прав людини, визначених ст. 3 ЄКПЛ. Наголошено, що, хоча ст. 3 Конвенції не визначені умови перебування ув'язнених (затриманих), своєю практикою ЄСПЛ сформував такі стандарти. Основним орієнтиром ЄСПЛ є дотримання прав людини, гарантованих Конвенцією, та невідворотність курсу від демократії у країнах-учасниках ЄКПЛ.

Використовуючи критерій доведеності «поза розумним сумнівом», ЄСПЛ не тільки встановлює факт порушення (якщо він мав місце) ст. 3 ЄКПЛ, але й зобов'язує країни-учасниці ЄКПЛ виправити ситуацію, яка склалася.

Під час розгляду вказаної категорії справ Суд враховує складність для ув'язнених чи затриманих довести факт порушення щодо них ст. 3 Конвенції та спирається на відповідні матеріали Ради Європи, доповіді Комітету з питань запобігання катуванням і нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню, Мінімальні правила поведження з ув'язненими (прийняті Генеральною асамблеєю ООН), на Конвенцію ООН проти катування, матеріали Комітету міністрів, доповіді омбудсмена та результати досліджень організацій, які не викликають сумнівів у відстоюванні демократії. ЄСПЛ не бере до уваги підходи національних правових систем, не дотримується процесуальних бар'єрів у прийнятності доказів чи визначених формул їх оцінки. При оцінюванні доказів ЄСПЛ здійснює вільну оцінку, але спирається на беззаперечні узгоджені висновки, неухильно дотримується права, визначеного ст. 3 ЄКПЛ. Свавільний підхід не допускається: після повідомлення Уряду держави про порушення ст. 3 ЄКПЛ, ЄСПЛ вимагає від Уряду надання переконливих доказів щодо умов ув'язнення і на їх основі приймає рішення про можливе порушення прав людини, гарантованих ст. 3. У разі ненадання або відмови Уряду в переконливих доказах ЄСПЛ визнає порушення ст. 3 ЄКПЛ.

Ключові слова: умови ув'язнення, стандарти щодо утримання ув'язнених, практика ЄСПЛ.

Muzychuk Kateryna. Case law of the European Court of Human Rights: criteria for providence "beyond reasonable doubt"

Based on the generalization of the case law of the European Court of Human Rights on the conditions of detention of prisoners (detainees), the right to the meaning of arterial security values "beyond a reasonable doubt" is revealed. Features of improving the use of communication standards in support, sources of these standards and the procedural aspect of using this criterion to optimally assess the circumstances of the case and establish the violation of fundamental human rights, defined in Article 3 of the ECHR. It is emphasized that it wants to become Article 3 of the Convention, it does not define the living conditions in the related (fixed), its practical ECtHR with the formation of such standards. The main guideline of the ECtHR is the provision of human rights guaranteed by the Convention and the inevitability of the course of democracy in the member states of the ECHR. Using arterial attractiveness "beyond a reasonable doubt", the ECtHR not only establishes a violation (if any) of Articles 3 of the ECHR, but it also cooperates with ECHR member states to remedy the situation. In considering this category of information, the Court finds it difficult for prisoners or detainees to prove a violation of Article 3 of the Conven-

tion and summarizing the relevant materials of the Council of Europe, the report of the Committee on the Prevention of Inhuman and Degrading Treatment or Punishment, rules for the treatment of prisoners (adopted by the UN General Assembly), the UN Convention against Torture, the materials of the Committee of Ministers, the reports of the Ombudsman and the results of research by organizations that do not require doubt in defending democracy. The ECtHR does not take into account the approaches of national legal systems, is not supported by procedural barriers in the application of data determined by the formula of their assessments. When evaluating the indicators of the ECtHR, a free assessment is made, but it is based on indisputable agreed conclusions. At the same time, the right defined by the state 3 of the ECHR is inadvertently supported. A global approach is not allowed: after notifying the Government of a violation of Article 3 of the ECHR, the ECtHR requires the Government to provide convincing indicators of conditions of detention and decides on possible violations of human rights, guaranteed articles of convincing evidence, the ECtHR recognizes a violation of Article 3 of the ECHR.

Key words: communication conditions, standards for the use of prisoners, ECtHR practice.

Європейська конвенція з прав людини (далі – ЄКПЛ, Конвенція) ст. 3 проголошує заборону катування: «Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню» [1]. Сфера дії цієї статті не обмежується заборонаю застосування до ув'язнених (затриманих) фізичної сили. Із практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) вбачається, що ст. 3 зобов'язує держави-учасниці Конвенції забезпечувати належні умови утримання ув'язнених. Хоча у самій ст. 3 Конвенції про такі умови не йдеться, стандарти утримання ув'язнених сформовані практикою Суду.

Оцінюючи умови перебування ув'язненого під вартою, Суд керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом», проте його метою ніколи не було запозичення підходу національних правових систем, які використовують цей стандарт. Роль Суду полягає не у встановленні вини у вчиненні злочину або цивільної відповідальності, а у встановленні відповідальності Договірної держави за Конвенцією. Специфіка його завдання за ст. 19 Конвенції – забезпечення дотримання Договірними державами їхніх зобов'язань щодо захисту основоположних прав, закріплених у Конвенції, – зумовлює його підхід до питань доказів і доведеності. Під час проваджень у Суді відсутні процесуальні бар'єри для прийнятності доказів або заздальгідь визначені формули для їхньої оцінки. Суд робить висновки, які, на його думку, підтверджуються вільною оцінкою всіх доказів, у т. ч. такими умовиводами, які можуть впливати із фактів і доводів сторін. Згідно з його усталеною

практикою доведеність може впливати зі співіснування достатньо вагомих, чітких та узгоджених між собою висновків або подібних неспростовних презумпцій факту [2, п. 161; 3, п. 57; 4, п. 45; 5, п. 100; 6, п. 83]. Крім того, рівень переконання, необхідний для досягнення відповідного висновку, й у зв'язку з цим розподіл тягаря доведення нерозривно пов'язаний зі специфікою фактів, характером висунутого твердження та відповідним конвенційним [7, п. 147; 8, п. 26; 9, п. 121; 6, п. 83].

Суд бере до уваги об'єктивні труднощі, з якими стикаються заявники при отриманні доказів для обґрунтування своїх скарг на умови ув'язнення. Через обмеження, накладені режимом пенітенціарних установ, не можна реалістично очікувати, що ув'язнені зможуть надати фотографії своєї камери або її точні розміри, вказати температуру в ній або рівень освітленості, однак заявник повинен надати детальний і послідовний опис умов свого ув'язнення, як, наприклад, дати переведення між установами, що дозволить Суду визначити, що скарга не є явно необґрунтованою або неприйнятною за будь-яких інших підстав. Лише чіткий і послідовний опис заявником умов ув'язнення, що принижують його гідність, становить *prima facie* справу про жорстоке поводження і служить основою для повідомлення Уряду-відповідачу про скаргу [9, п. 122; 6, п. 83].

Суд вважає, що справи стосовно тверджень про неналежні умови ув'язнення не підлягають жорсткому застосуванню принципу *affirmanti incumbit probatio* (особа, котра щось стверджує, повинна довести це твердження), оскільки в таких справах лише держава-відповідач має

доступ до інформації, здатної підтвердити або спростувати ці твердження. Звідси випливає, що після того, як Суд повідомив Уряду про скарги заявника, тягар доведення лежить на Уряді, який повинен зібрати та надати відповідні документи. Нездатність Уряду надати переконливі докази стосовно матеріальних умов ув'язнення призведе до висновку щодо обґрунтованості доводів заявника (див. [10, п. 56; 11, п. 113; 6, п. 83]).

Якщо страждання та приниження, пов'язані із триманням під вартою, перевищують той рівень страждання та приниження, який є невід'ємно пов'язаним із позбавленням свободи, порушується ст. 3 Конвенції. Суд вважає, що держава повинна гарантувати тримання особи під вартою за умов, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, а спосіб і метод виконання покарання не завдавали їй душевного страждання чи труднощів, котрі би перевищували невідворотний рівень страждання, притаманний триманню під вартою, та щоб з огляду на практичні вимоги ув'язнення охорона здоров'я такої особи та її благополуччя забезпечувалася належним чином. Під час оцінки умов ув'язнення має враховуватися загальний вплив цих умов, а також конкретні твердження, висунуті заявником, і тривалість проведеного за цих умов періоду [6, п. 85; 9, пп. 141–142; 12, пп. 228–229].

Для отримання чітких і узгоджених висновків щодо оцінки умов утримання ув'язнених під вартою згідно зі ст. 3 Конвенції Суд посилається на відповідні матеріали Ради Європи, міжнародні та національні матеріали. До таких, зокрема, належать загальні доповіді Комітету з питань запобігання катуванням і нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню (далі – Комітет або КЗК).

Так, у справі «Сукачов проти України» Суд посилається на стандарти, відображені у Другій загальній доповіді Комітету: «Питання переповнення камер безпосередньо стосуються Комітету. Всі служби і будь-яка діяльність всередині закладу зазнають негативного впливу в разі, якщо в закладах буде більше ув'язнених осіб, ніж це передбачено. Від цього погіршиться

загальний рівень життя, можливо, навіть досить суттєво. Окрім цього, переповнення в'язниці або якоїсь її частини саме по собі вже може становити факт нелюдського або такого, що принижує гідність поводження» [13, п. 46].

У згаданій справі [6] Суд дотримується стандартів, визначених Сьомою загальною доповіддю Комітету: «Переповнена в'язниця тягне за собою тісні та негігієнічні умови ув'язнення, постійну відсутність усамітнення (навіть при здійсненні таких основних дій, як використання санітарного обладнання); зменшення діяльності поза межами через те, що попит випереджає кількість доступного персоналу й обладнання; перевантаження для служби охорони здоров'я; підвищений тиск і тому більший рівень насилля серед ув'язнених і між ув'язненими і персоналом. І цей список далеко не вичерпний. Комітет вже неодноразово був змушений робити висновок про те, що негативний вплив приводив до нелюдських і таких, що принижували гідність, умов ув'язнення...» [14, п. 13].

В Одинадцятій загальній доповіді Комітету Суд посилається на такі стандарти: «З поширенням діяльності Комітету на Європейському континенті його представники довідалися про величезний відсоток осіб, які в окремих країнах покарані позбавленням волі, та, як наслідок, про непомірне переповнення в'язниць. Те, що держава тримає за ґратами так багато своїх громадян, не може пояснюватися тільки високим рівнем злочинності, певно, на такий стан справ якоюсь мірою впливають і світогляд працівників правоохоронних відомств, і позиція судової влади. Слід переглянути чинне законодавство і практику щодо утримання під вартою до суду і винесення вироків за злочини, а також щодо альтернативних ув'язненню покарань. Саме такий підхід притаманний Рекомендації Комітету міністрів № R(99)22 [15, п. 28].

Інший стандарт: «У країнах центральної та східної Європи ув'язнені великими кількостями утримуються у спільних камерах, де вони не тільки сплять уночі, але й проводять майже увесь день; санітарні вузли також розташовані у цих самих приміщеннях. Всі ці проблеми ще більше

загострюються, якщо, як це часто буває, кількість утриманих у приміщенні перевищує його орієнтовну місткість, а завелике навантаження на раковини для умивання і туалети разом із недостатньою для такої кількості ув'язнених вентиляцією створюють і справді жакливі умови» [15, п. 29].

Стандарти щодо утримання ув'язнених Суд вбачає і в рекомендаціях Комітету стосовно України. Так, у додатку до Рекомендації № R(99)22: «За умов переповненості особлива увага повинна приділятися людській гідності, заохоченню адміністрації в'язниць застосовувати гуманне і позитивне поводження, повному визнанню ролі персоналу й ефективним сучасним підходам до управління» [15].

Стандартами утримання ув'язнених для Суду слугують і Європейські пенітенціарні правила, згідно з якими особлива увага повинна приділятися кількості вільного простору, гігієні та санітарії ув'язнених, наданню достатнього і відповідним чином приготованого харчування, охороні здоров'я ув'язнених і можливості вправ на відкритому повітрі [16, п. 7].

Серед рекомендацій Комітету міністрів державам-членам Ради Європи щодо мінімальних стандартів, які слід застосовувати до осіб, котрі перебувають під вартою в очікуванні суду та засуджених осіб, варто виділити такі. 1. У поводженні з усіма особами, позбавленими волі, необхідно дотримуватися їхніх прав людини. 2. Особи, позбавлені волі, зберігають усі права, яких вони не були законно позбавлені за рішенням суду, відповідно до якого вони засуджені до позбавлення волі чи взяті під варту. 3. Обмеження, накладені на осіб, позбавлених волі, повинні бути мінімально необхідними та відповідати тій обґрунтованій меті, з якою вони накладалися. 4. Утримання ув'язнених за умов, які порушують їхні права людини, не може бути виправдане нестачею ресурсів...» [16, п. 35].

Окрім вказаного, Суд дотримується стандартів щодо утримання ув'язнених, відображених у Мінімальних правилах поводження з ув'язненими (прийнятих 17 грудня 2015 р. Генеральною асамблеєю ООН). Зокрема, правило 13: «Всі приміщення, якими користуються в'язні, особливо спальні, повинні відповідати всім

санітарним вимогам, причому належну увагу слід звертати на кліматичні умови, особливо на кубатуру приміщень, на мінімальну площу їх, на освітлення і вентиляцію».

Правило 14: «У приміщенні, де живуть і працюють в'язні: а) вікна повинні мати достатні розміри для того, щоб в'язні могли читати і працювати при денному світлі та повинні бути сконструйовані так, щоб забезпечувати доступ свіжого повітря, незалежно від того, є чи немає штучної системи вентиляції; б) штучне освітлення повинне бути достатнім для того, щоб в'язні могли читати і працювати без шкоди для зору; с) санітарні вузли повинні бути достатні для того, щоб кожен в'язень міг задовольнити свої природні потреби, коли йому це потрібно, за умов чистоти та пристойності».

Правило 17. Всі частини закладу, якими в'язні користуються регулярно, повинні завжди утримуватися в належному порядку і суворій чистоті [17].

Як на стандарти дотримання ст. 3 Конвенції Суд посилається на результати перевірок Підкомітету з питань запобігання катуванню (скорочено – ПЗК), створення якого передбачено Факультативним протоколом 2002 р. до Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських і таких, що принижують гідність, видів поводження або покарання. ПЗК здійснює візити до різних країн, у т. ч. і до України (у 2011 та 2016 рр.).

Оцінюючи умови перебування ув'язненого у Дніпровському СІЗО (справа «Сукачов проти України»), Суд розглядає окремо перебування в кожній камері. Процесуальний розгляд справи Судом здійснюється окремими кроками: 1) докази, надані заявником, із якими погоджується Уряд, приймаються як переконливі; 2) решта доказів заявника оцінюється на основі порівняння зі стандартами КЗК за 2014 р.; 3) умови утримання заявника порівнюються з умовами утримання інших ув'язнених Дніпровського СІЗО у той самий період; 4) якщо окремі доводи щодо умов утримання, наведені заявником, не оскаржуються Урядом, Суд приймає наданий заявником опис; 5) якщо у звіті КЗК йдеться про покращення умов перебування ув'язнених лише в окремих відділен-

нях Дніпровського СІЗО, Суд не вважає, що умови покращилися і в решті тюремних відділень; 6) оцінюється чинник особистого простору перебування ув'язненого в кожній камері. Перебування протягом 23 годин на добу у кожній камері вважається аргументом на користь заявника; 7) враховується час перебування ув'язненого в кожній камері та час його перебування на свіжому повітрі (норми зіставляються із вищенаведеними стандартами).

Окрім перелічених процесуальних особливостей оцінки умов утримання ув'язненого у Дніпровському СІЗО, Суд ще звертає увагу на повторюваність проблеми, піднятої заявником, в інших справах (на предмет порушення ст. 3 Конвенції) [6, п. 136]. Якщо піднята структурна

проблема неодноразово повторюється (окрім розглянутих заяв, ще десятки очікують розгляду), піднімалася Комітетом міністрів, КЗК, НПМ, Омбудсменом, то Суд, спираючись на власний процесуальний розгляд справи щодо умов утримання та неодноразову повторюваність піднятої проблеми, визнає порушення ст. 3 Конвенції [6, пп. 135, 137–141].

Отже, ретельна оцінка за кожним процесуальним кроком, порівняння із міжнародними стандартами, врахування попередньої практики та системність піднятої проблеми дають підґрунтя Суду винести таке аргументоване рішення, яке ні в кого не викликатиме сумніву, а тому відповідатиме критерію доведеної «поза розумним сумнівом».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 1, 4, 6, 7, 12 та 13. Секретаріат Європейського суду з прав людини. Страсбург, 2010. 24 с.
2. Рішення ЄСПЛ від 18 січня 1978 р. у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (серія А, №25).
3. Рішення ЄСПЛ від 12 вересня 2008 р. у справі «Яременко проти України» (заява № 15825/07).
4. Рішення ЄСПЛ від 27 лютого 2009 р. у справі «Спінов проти України» (заява № 34331/03).
5. Рішення Великої палати ЄСПЛ від 27 червня 2000 р. у справі «Салман проти Туреччини» (заява № 21986/93).
6. Рішення ЄСПЛ від 6 лютого 2020 р. у справі «Сукачов проти України» (заява № 14057/07).
7. Рішення Великої палати ЄСПЛ від 26 лютого 2004 р. у справі «Начова та інші проти Болгарії» (заяви № 43577/10 та 43587/99).
8. Рішення Великої палати ЄСПЛ від 8 липня 2004 р. у справі «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» (заяви № 48787/99).
9. Рішення ЄСПЛ від 10 січня 2012 р. у справі «Ананьєв та інші проти Росії» (заяви № 42525/07 та 60800/08).
10. Рішення ЄСПЛ від 17 червня 2010 р. у справі «Губін проти Росії» (заява № 8217/04).
11. Рішення ЄСПЛ від 8 листопада 2005 р. у справі «Худойоров проти Росії» (заява № 6847/02).
12. Рішення ЄСПЛ від 27 січня 2015 р. у справі «Нешков та інші проти Болгарії» (заяви № 36925/10 та 5 інших).
13. Друга загальна доповідь Комітету з питань запобігання катуванням та нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. URL: <https://rm.coe.int/1680696a3f>.
14. Сьома загальна доповідь Комітету з питань запобігання катуванням та нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. URL: <http://atlas-of-torture.org/entity/mgaz39oa12?file=1548857966830juku65yy5y.pdf>.
15. Одинадцята загальна доповідь з питань запобігання катуванням та нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. URL: [www. https://rm.coe.int/1680696a75](https://rm.coe.int/1680696a75).
16. Європейські пенітенціарні правила (Резолюція № R(2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць) (Прийнято Комітетом Міністрів 11 січня 2006 р. на 952-й зустрічі Заступників Міністрів). URL: www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text.

17. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями. URL: www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text.

REFERENCES:

1. Konventsija pro zakhyst prav liudyny i osnovipolozhnykh svobod z popravkamy, vnesenymy vidpovidno do polozhen Protokoliv № 1, 4, 6, 7, 12, 13. Secretariat Yevropeiskogo sudu z prav liudyny [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by the Protocols № 1, 4, 6, 7, 12 and 13. Registry of the European Court of Human Rights]. *Strasbourg, 2010*. 24 p. [in Ukrainian].
2. Rishennia YeSPL vid 18.01.1978 "Irlandiia proty Spoluchenoho Korolivstva" (seriya A, № 25) [Judgment of the ECtHR of 18 January 1978 in Ireland v. The United Kingdom] (*Series A, 25*) [in Ukrainian].
3. Rishennia YeSPL vid 12.09.2008 "Yaremenko proty Ukrainy" (zayava №15825/07) [Judgment of the European Court of Human Rights of 12 September 2008 in Yaremenko v. Ukraine] (*application no. 15825/07*) [in Ukrainian].
4. Rishennia YeSPL vid 27.02.2009 "Spinov proty Ukrainy" (zayava №34331/03) [Judgment of the European Court of Human Rights of 27 February 2009 in the case of Spinov v. Ukraine] (*application no. 34331/03*) [in Ukrainian].
5. Rishennia Velykoyi palaty YeSPL vid 27.06.2000 "Salman proty Turechchyny" (zaiava № 21986/93) [Judgment of the Grand Chamber of the European Court of Human Rights of 27 June 2000 in Salman v. Turkey] (*application no. 21986/93*) [in Ukrainian].
6. Rishennia YeSPL vid 6.02.2020 "Sukachov proty Ukrainy" (zayava № 14057/07) [Judgment of the European Court of Human Rights of 6 February 2020 in Sukachov v. Ukraine] (*application no. 14057/07*) [in Ukrainian].
7. Rishennia Velykoyi palaty YeSPL vid 26.02.2004 "Nashova ta inshi proty Bolharii" (zayavy № 43577/10 та 43587/99) [Judgment of the Grand Chamber of the European Court of Human Rights of 26 February 2004 in Nachova and Others v. Bulgaria] (*applications №№ 43577/10 and 43587/99*) [in Ukrainian].
8. Rishennia Velykoyi palaty YeSPL vid 8.07.2004 "Ilashku ta inshi proty Moldovy ta Rosii" (zayava № 48787/99) [Judgment of the Grand Chamber of the European Court of Human Rights of 8 July 2004 in Ilashka and Others v. Moldova and Russia] (*application no. 48787/99*) [in Ukrainian].
9. Rishennia YeSPL vid 10.01.2012 "Ananiev ta inshi proty Rosii" (zayavy № 42525/07 та 60800/08) [Judgment of the European Court of Human Rights of 10 January 2012 in the case of Ananiev and Others v. Russia] (*applications № 42525/07 and 60800/08*) [in Ukrainian].
10. Rishennia YeSPL vid 17.06.2010 "Hubin proty Rosii" (zayava №8217/04) [Judgment of the ECtHR of 17 June 2010 in Gubin v. Russia] (*application no. 8217/04*) [in Ukrainian].
11. Rishennia YeSPL vid 8.11.2005 "Khudoiorov proty Rosii" (zayava № 6847/02) [Judgment of the European Court of Human Rights of 8 November 2005 in the case of Khudoyorov v. Russia] (*application no. 6847/02*) [in Russian].
12. Rishennia YeSPL vid 27.01.2015 "Neshkov ta inshi proty Bolharii" (zayavy № 36925/10 та 5 inshukh) [Judgment of the European Court of Human Rights of 27 January 2015 in the case of Neshkov and Others v. Bulgaria] (*applications №№ 36925/10 and 5 others*) [in Russian].
13. Druga zagal'na dopovid' Komitetu z pytan' zapobigannya katuvanniam ta nelyuds'komu chy takomu, shho prynzhuye gidnist', povodzhennyu abo pokarannyu [Second general report of the Committee on the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment]. *rm.coe.int*. Retrieved from <https://rm.coe.int/1680696a3f> [in Russian].
14. S'oma zagal'na dopovid' Komitetu z pytan' zapobigannya katuvanniam ta nelyuds'komu chy takomu, shho prynzhuye gidnist', povodzhennyu abo pokarannyu [Seventh General Report of the Committee on the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment] *atlas-of-torture.org*. Retrieved from <http://atlas-of-torture.org/entity/mgaz39oa12?file=1548857966830juku65yy5y.pdf>. [in Russian].
15. Odyadcyata zagal'na dopovid' z pytan' zapobigannya katuvanniam ta nelyuds'komu chy takomu, shho prynzhuye gidnist', povodzhennyu abo pokarannyu [Eleventh General Report

on the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment]. *rm.coe.int*. Retrieved from <https://rm.coe.int/1680696a75> [in Russian].

16. Yevropejs'ki penitenciarni pravyla (Rezolyuciya # R(2006)2 Komitetu Ministriv derzhav-uchasnycz') (Pryjnyato Komitetom Ministriv 11.01.2006 na 952- j zustrichi Zastupnykiv Ministriv) [European Penitentiary Rules (Resolution № R (2006) 2 of the Committee of Ministers of the States Parties) (Adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006 at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies)]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text [in Russian].

17. Minimal'ni standartni pravyla povodzhennya z v'yaznyamy [Minimum standard rules for the treatment of prisoners]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text) [in Ukrainian].